

ПСИХОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА АКсіОТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасність максимально пронизана поняттям «технологія» у всіх сферах діяльності людини. Ми живемо у технологізованому світі й, навіть, соціальні стосунки все більше набувають відтінків технологічної розміреності й не лише на виробництві, а й у міжособистісних взаємодіях, політиці, освіті, медицині чи професійній діяльності. На сьогодні набули чітких обрисів і активно вплітаються у життя людини соціально-політичні, освітні, інформаційні, маркетингові, сільськогосподарські технології. Набирають обертів популярності нано- та біоенергетичні технології впливу на особистість. У процесі соціалізації людини все більш значущими стають психологічні технології особистісного зростання, технології формування суспільної думки, саморозвитку і самоудосконалення особистості.

Актуальною на сьогодні є проблема розробки психотехнології професійної підготовки майбутнього психолога, яка має стати цілеспрямованим алгоритмом ліквідації розриву між оволодінням студентом-психологом теоретичними знаннями під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, системою особистісних цінностей, розвитком особистісних здібностей та становленням його професійних ціннісних орієнтацій і формуванням фахових властивостей, умінь і навичок. Така технологія має враховувати умови і механізми становлення майбутнього психолога як суб'єкта професійної діяльності та виконувати інтегративну функцію, а саме, через забезпечення формування когнітивно-емоційного рівня впливати на розвиток спеціальних здібностей особистості, які у свою чергу, стануть основою професійних умінь і навичок, необхідних для ефективного виконання фахової діяльності, у відповідності до самостійно обраної студентом спеціалізації (психолога-консультанта, соціального психолога чи психолога-тренера).

Метою статті є презентація психологічної парадигми аксіотехнології підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна діяльність майбутнього психолога є надзвичайно багатограним процесом. Ефективність її виконання залежить від нормативно заданих професійних цінностей та від особистісних цінностей фахівця, який її здійснює. Тому вже на етапі процесу професійної підготовки варто враховувати не лише особливості культурно-історичного розвитку суспільства, що веде за собою зміни у вимогах до професії і фаховості спеціалістів психологів, а й соціально-когнітивний розвиток суб'єкта цієї підготовки, формування його когнітивної, особистісної та емоційно-мотиваційної сфер. Виходить, що психологічна підготовка майбутнього психолога до професійної діяльності має забезпечувати усвідомлення майбутнім фахівцем власної системи цінностей, оволодіння цінностями обраної професійної сфери та взаємоузгодження особистісної і професійної системи цінностей, що в період навчання сприятиме розвитку його професійної ідентичності. Таким чином, психологічна технологія професійної підготовки майбутнього психолога, на нашу думку, має створювати умови взаємодетермінації особистісної та професійної аксіологічних сфер студента. Забезпечити таку взаємодетермінованість спроможна аксіотехнологія професійної підготовки майбутніх психологів, яка враховує ключові положення ціннісно-особистісної парадигми розвитку особистості.

Ціннісною метою професійної діяльності психолога є гармонізація стосунків особистості клієнта, а, отже, її системи цінностей з навколишнім світом, іншими людьми,

суспільством, наскільки це можливо і прийнятно для нього. Особистість іншого психолога розцінює з позиції найвищої, незаперечної цінності, у якій завжди приховані потенційні можливості розвитку, невідомі навіть їй самій. І допомогти у знаходженні векторів особистісної змінюваності та самоудосконалення під силу фахівцю, який орієнтований на розкриття самоцінності особистості та значущості її самореалізації. Водночас, психологу необхідне усвідомлення самоцінності себе у якості фахівця допомагаючої професії. Така ціннісно орієнтована професійна діяльність психолога стає провідною у його житті, підпорядковуючи усі інші форми життєдіяльності. Це проявляється у його ставленні до інших не тільки в межах своїх фахових обов'язків, а й у побудові своїх родинних, дружніх та особистісних взаємин. Володіючи ціннісною свідомістю, психологу характерне дещо інше, а саме, ціннісне ставлення до світу. Він тонше і чутливіше переживає цінність кожної хвилини буття і цінність знання, яке забезпечує його особистісну і професійну компетентність.

Незаперечна виправданість ціннісно-особистісного підходу професійної підготовки майбутнього психолога, на нашу думку, стає суттєво завершеною при розумінні того, що особистісне і професійне зростання людини неможливі без усвідомлення сенсу і спрямованості власного розвитку, як це було зазначено у дослідженнях К.О.Абульханово-Славської, І.Д.Беха, В.О.Рибалко, К.Роджерса та ін.[1; 2; 5; 6]. Саме ієрархія особистісних та професійних цінностей, точніше їх циклічний взаємозв'язок, забезпечує особистості усвідомлення сенсу особистісного розвитку, свідомий вибір власної професійної діяльності, мотивацію дій та вчинків і процес життєдіяльності в цілому.

Орієнтуючись на положення І.Д.Беха [2], І.С.Булах [3], З.С.Карпенко[4], К.Роджерса [5] та ін. провідним принципом аксіотехнології професійної підготовки майбутніх психологів має бути повага і підтримка студента-психолога на шляху до усвідомлення ним системи особистісних цінностей, опанування нормативно заданих цінностей професії, формування професійних ціннісних орієнтацій та усвідомлення самоцінності себе у якості психолога-професіонала. Майбутній психолог, як активний суб'єкт навчальної діяльності, з метою усвідомлення власних переживань, бажань і здібностей, на початковому етапі має оволодіти здатністю довіряти і дослухатися до власних почуттів, переконуватись в істинності свого чуттєвого досвіду, знаходити потенційні можливості та бути мотивованим на здійснення відповідального вибору професійної спеціалізації з врахуванням власних індивідуальних особливостей. Найголовніше для особистості - це вміння слухати власні почуття та емоції, які можуть бути неточними з точки зору об'єктивності, однак відповідають внутрішньому особистісному сприйняттю ситуації. Більше того, таке сприйняття може виявитися істинним, оскільки, за визначенням К.Роджерса [5], людині на внутрішньому, інтуїтивному рівні, зазвичай вдається почути ключові моменти ситуації, ще не усвідомлені розумом. Можемо висловити припущення про те, що ці інтуїтивні моменти обов'язково, на підсвідомому рівні, узгоджуються і скеровуються ціннісною сферою особистості. У зв'язку з цим, алгоритм аксіотехнології професійної підготовки майбутнього психолога має спрямовуватись на те, щоб розкрити творчі, потенційні задатки й здібності студента-психолога, а не лише забезпечити його готовими, емпірично вивіреними знаннями. Адже власний досвід, підкріплений емоційними переживаннями, має для особистості більшої значущості, ніж затеоретизовані інтелектуальні висновки науковців [5]. Покладаючись на позицію І.Д.Беха [2], психологічні технології професійної підготовки мають сприяти сформованості «психологічного новоутворення, що відображає безпосередню цінність для суб'єкта узагальненої змістової сфери його фаховості. Через призму цього психологічного новоутворення майбутній психолог буде здатний усвідомити та утвердити себе як професіонала й створити власний, ціннісний образ професійного «Я». Сформовані на етапі фахової підготовки професійні ціннісні орієнтації, будуть «спонукати особистість до пізнання себе в новій якості» [І.Д.Бех] і формувати ціннісне ставлення до себе як фахівця.

У світлі вище викладеного, вважаємо, що методологічною парадигмою аксіотехнології професійної підготовки майбутнього психолога мають стати ключові положення ціннісно-особистісного підходу становлення особистості. Наше розуміння ціннісно-особистісної парадигми полягає в тому, що: 1) цінності є ключовими компонентами життєдіяльності людини, оскільки вони виступають особистісно значущими смислами, які вона переживає як відносно себе, так і відносно оточуючої дійсності; 2) особистісні цінності відіграють найважливішу роль у виборі майбутнього професійного шляху і визначають спрямованість особистісного і професійного зростання людини; 3) система комунікативних зв'язків особистості визначається її ціннісним ставленням до оточуючих; 4) усвідомлення власної системи цінностей сприяє формуванню ціннісного та відповідального ставлення людини до інших; 5) орієнтованість на особистість і її життя як найвищу цінність, забезпечує гуманістичну спрямованість розвитку особистості та суспільства в цілому; 6) будь-які дії та вчинки людини, керовані її ціннісною свідомістю будуть орієнтовані на гармонізацію внутрішнього світу і стосунків з оточуючими, оскільки, прийняття іншого можливе лише у випадку прийняття власної особистості; 7) кожній людині властива її особистісна система цінностей, яка істинна для неї і тільки цій людині під силу гармонізація її особистісних смислів із загальнолюдськими, соціально визнаними цінностями; 8) від системи особистісних цінностей, без будь-яких перебільшень, залежить життя людини в цілому, оскільки вони виступають стрижнем, навколо якого вибудовується система ставлень, уподобань, стосунків, життєвих виборів; 9) формування ціннісного ставлення до майбутньої професії забезпечує особистості можливість самореалізації, побудову гармонійних стосунків з оточуючими та успіх соціалізації в цілому; 10) соціально задана аксіологічна основа професійної діяльності психолога може бути інтеріоризованою у систему особистісних цінностей тільки при умові появи ціннісного ставлення особистості до неї.

Згідно висунутих нами методологічних положень, фахова діяльність майбутнього психолога має розглядатися як професійна цінність, яка тісно взаємопов'язана з системою його особистісних цінностей і формується на її основі. Зважаючи на це аксіотехнологія професійної підготовки майбутнього психолога до фахової діяльності має відображати не лише систему засвоєння фундаментальних і прикладних знань, а й у першу чергу орієнтуватися на формування ціннісного ставлення майбутнього психолога як до власної особистості так і до професії.

Узагальнюючи теоретичні аспекти аксіотехнології професійної підготовки майбутніх психологів варто зазначити, що її домінантною складовою має стати особистість студента-психолога, готового до самопізнання, саморозвитку і пошуку шляхів власного професійного самоздійснення. Аксіологічна спрямованість технології дозволяє в межах навчального процесу у вищому педагогічному закладі створити умови для актуалізації особистісної самоцінності майбутнього психолога, розкриття його здібностей і потенційних можливостей, сприяти самовизначенню, професійній ідентичності, здійсненню відповідального вмотивованого вибору майбутньої спеціалізації у відповідності до власних ціннісно-сміслових орієнтирів, переконань, спроможностей, характерологічних властивостей та індивідуальних відмінностей реалізувати потребу особистісно-професійної самореалізації.

Аксіотехнологія професійної підготовки майбутніх психологів закладає основи розуміння, прийняття та безоцінного ставлення до іншого як рівного собі, без професійних, соціальних чи будь-яких інших статусних аспектів життя людини. Метою цієї технології є цілеспрямоване формування цілісного (особистісно-професійного) аксіологічного інтегралу успішного психолога завдяки створенню таких психолого-педагогічних умов, за яких студент мав би можливість зайняти активну особистісну позицію і повною мірою проявити себе як суб'єкта навчальної діяльності у відповідності

до власного професійного вибору, своїх здібностей, потреб, рівня домагань, мотивації і образу бажаного професійного майбутнього.

Основними завданнями, які має виконувати концептуальна модель аксіотехнології професійної підготовки майбутнього психолога є наступні:

- створення психолого-педагогічних умов у яких студент-психолог матиме можливість усвідомити систему особистісних цінностей як стратегічний фактор подальшого особистісного і професійного розвитку;

- забезпечення формування світосприйняття та професійної ментальності майбутнього психолога на основі задоволення його потреби в оцінці власних бажань, переконань, спроможностей, здібностей, потенційних можливостей, а також перспективи самореалізації відносно професійного майбутнього;

- сформуванню потреби в усвідомленні самоцінності власної особистості відповідно до ієрархії особистісних цінностей;

- забезпечити усвідомленість системи цінностей як особистісних так і професійних, що у подальшому спрямовуватиме і конкретизуватиме навчальні дії студента-психолога на шляху досягнення професійної мети;

- забезпечити різнобічне ознайомлення майбутнього психолога зі специфікою професійної діяльності та сприяти його максимальному заглибленню в професійне ментальне середовище;

- активізувати потребу в усвідомленні нормативно заданих цінностей професійної діяльності психолога;

- сприяти формуванню професійних ціннісних орієнтацій майбутнього психолога та сформуванню ціннісного ставлення до суб'єктів фахової діяльності;

- сприяти розкриттю потенційних можливостей та синергійності особистісних і професійних цінностей майбутнього психолога;

- забезпечити усвідомлений вибір професійної спеціалізації у відповідності до доміантних особистісних цінностей та професійних ціннісних орієнтацій майбутнього психолога;

- сприяти формуванню поетапних та кінцевої мети, яких має досягнути студент-психолог в процесі отримання спеціалізації професійної діяльності;

- актуалізувати потребу майбутнього психолога до пошуку власної самоцінності у якості конкурентоспроможного кваліфікованого психолога, задоволення якої залежить від його суб'єктивної позиції;

- сформуванню ціннісного, а, отже, відповідального ставлення майбутнього психолога до людей, які потребують психологічної допомоги;

- забезпечити цілеспрямоване довірливе і поважне ставлення викладачів до професійного розвитку майбутніх психологів;

- сприяти формуванню особистісної зацікавленості студента-психолога у рівні професійної освіченості, професійної ідентичності, самостійності та відповідальності в процесі фахового учіння;

- встановити тісний взаємозв'язок між викладачем та студентом на основі позиції прийняття, конгруентності, довіри і взаємоповаги;

- створити сприятливі умови для ефективного відстеження викладачами особистісної змінюваності майбутніх психологів та надання підтримки на шляху переструктурування їх системи особистісних цінностей, задоволення потреби у бажанні стати фаховим психологом та утвердженні самоцінності його особистості саме у якості психолога-професіонала.

У цілому аксіотехнологія професійної підготовки майбутніх психологів на основі ціннісно-особистісної методології забезпечує студенту-психологу можливість в наступному: усвідомити особистість і її життя як найвищу цінність; ієрархізувати систему особистісних цінностей; сформуванню ціннісного ставлення до себе, до інших та оточуючої

дійсності; віднайти ціннісний смисл своєї життєдіяльності в цілому, навчитися у подальшому здійснювати правильні вибори, які відповідають власним цінностям, переконанням, уподобанням і можливостям; навчитись вибудовувати систему гармонійних комунікативних зв'язків, керуючись ціннісним ставленням до оточуючих; сформувати ціннісне, а отже, відповідальне ставлення до майбутньої професії і себе як фахового психолога.

Згідно з нашим підходом концептуальна модель аксіотехнології професійної підготовки майбутнього психолога включає в себе послідовні та взаємопов'язані етапи і структурні компоненти, спрямовані на досягнення поставленої мети та реалізацію вище зазначених завдань, які утворюють єдиний цілісний цикл оволодіння фаховими знаннями студентом-психологом в період навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр».

У відповідності до специфіки професійної підготовки особистості у вищому навчальному педагогічному закладі запропонована нами концептуальна модель аксіотехнології підготовки майбутніх психологів включає психологічні технології, детермінанти та механізми професійної підготовки, як це показано у Рис. 1.

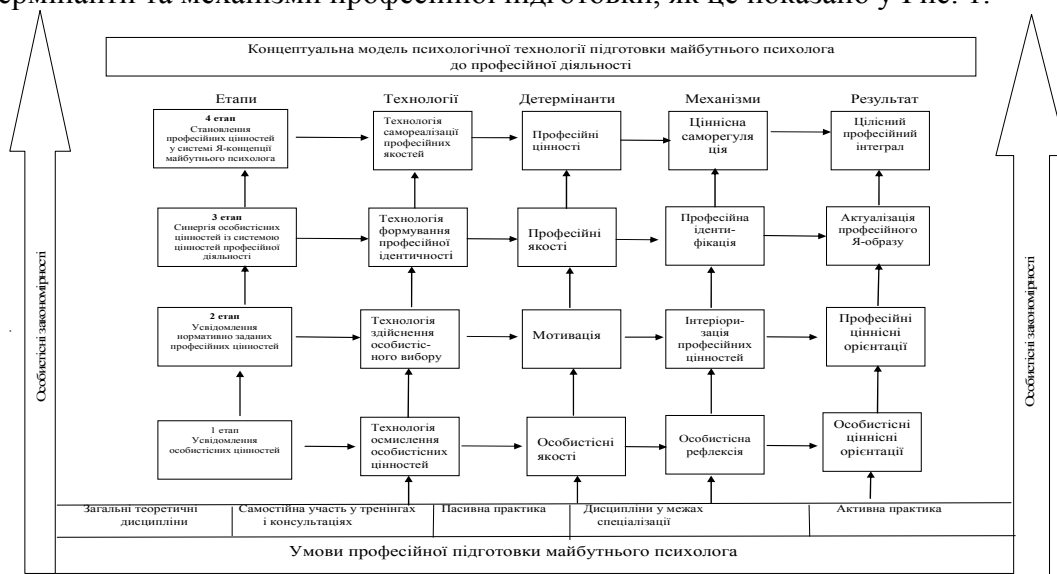

Рис.1 Концептуальна модель психологічної аксіотехнології підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності

Втілення запропонованої концептуальної моделі можливе в чотири етапи. На першому етапі «Усвідомлення особистісних цінностей» реалізується технологія «Осмислення особистісних цінностей», яка актуалізуючи механізм особистісної рефлексії, спрямована на усвідомлення майбутнім психологом власної системи особистісних якостей та потенційних можливостей, в результаті чого студент-психолог матиме можливість зорієнтуватися у власній системі особистісних цінностей.

На другому етапі «Усвідомлення нормативно заданих цінностей професії» реалізується технологія «Здійснення особистісного вибору», яка орієнтована на глибоке ознайомлення з професією, зокрема, специфікою таких професійних дій як консультування, моделювання, тренінги. Ця технологія спрямована на формування особистісної вмотивованості студента до оволодіння фахом. Її складові дозволяють студенту-психологу безпосередньо відчувати специфіку професійної діяльності, ознайомитись із нормативно заданими професійними цінностями, усвідомити вимоги суспільства та затребуваність певного виду спеціалістів, підтвердити чи заперечити правильність свого особистісного вибору, переконатись у наявності особистісної зацікавленості у продовженні процесу оволодіння професією психолога. Безпосереднє особистісне включення студента-психолога у професійне ментальне середовище актуалізує механізм інтеріоризації професійних цінностей, що дозволяє розпочати процес формування професійних ціннісних орієнтацій майбутнього психолога. І вже на

завершення технології, можемо стверджувати, що студент-психолог матиме чітке уявлення про спеціалізації психологічної діяльності та зможе усвідомлено зробити вибір на користь певної професійної кваліфікованості.

На третьому етапі аксіотехнології професійної підготовки «Синергії особистісних та професійних цінностей діяльності» реалізується психотехнологія «Формування професійної ідентичності». Саме ідентичність визначає ефективність синергії особистісних і професійних цінностей, забезпечуючи формування життєвих планів та образу професійної ролі студента-психолога. На цьому етапі майбутній психолог має сформуванню власний професійний Я-образ у всьому спектрі ціннісного ставлення до себе і оточуючої дійсності. Цей процес забезпечується механізмом професійної ідентифікації. Разом з цим професійна ідентичність залежить від діапазону професійно значущих якостей та міри адаптації особистості, її здібностей та потенційних можливостей. Завершеним цей етап можна вважати за умови актуалізації професійного Я-образу майбутнього психолога, а також сформованого ціннісного та емоційного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

На четвертому етапі «Становлення професійних цінностей у системі Я-концепції майбутнього психолога» вступає в дію технологія «Самореалізації професійних якостей», яка спрямована на трансформацію професійних ціннісних орієнтацій у професійні цінності за допомогою механізму ціннісної саморегуляції. Розгортання цієї технології спрямоване на синергію реального та ідеального професійного Я-образу студента-психолога, усвідомлення ним власної самоцінності у якості фахового психолога та визначення найбільш ефективних шляхів професійної самореалізації. На завершення цього етапу у студента психолога має сформуватися ставлення до себе як фахівця певної спеціалізації, із зрозумілими завданнями, цілями професійної діяльності, усвідомленням своїх фахових можливостей, наявністю бажання надавати підтримку тим, хто потребує психологічної допомоги.

Поряд з цим, слід зауважити, що аксіотехнологія професійної підготовки майбутнього психолога - це в першу чергу зацікавлена і наполеглива робота студента-психолога над власним особистісним зростанням і професійним самоздійсненням в межах навчальної діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі, а не перебудова навчального процесу відповідно до індивідуальних відмінностей студента. Оскільки лише активний, цілеспрямований пошук особистісного смислу обраної професійної діяльності спроможний забезпечити інтелектуальний та емоційно-мотиваційний розвиток майбутнього фахівця, формуючи його відповідальне ставлення до самоорганізованості та професійного самоздійснення.

Висновки. Таким чином, за нашим переконанням, реалізація структурних компонентів аксіотехнології професійної підготовки майбутнього психолога сприятиме формуванню цілісного професійного інтегралу успішного психолога, який ми розуміємо як ціннісне, а отже, усвідомлене і відповідальне ставлення психолога до професійної діяльності.

Перспективи наших подальших досліджень ми вбачаємо у практичному удосконаленні психологічної аксіотехнології професійної підготовки майбутнього психолога з метою формування в останнього професійного Я-образу у відповідності до обраної спеціалізації психолога-консультанта, соціального психолога чи психолога-тренера.

Література

1. Абульханова-Славська К.А. Стратегія життя. - М.: Мисль, 1991. - 299 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.
3. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка: Монографія. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. - 340с.

- 4.Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості. – Івано-Франківськ.: Лілея – НВ, 2009. - 512с.
- 5.Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия. Пер. с англ. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер» 1997. – 320с.
- 6.Рибалко В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: Навч.-метод. посіб./ В.В.Рибалка – К.: АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини; АПН і МОН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи, 2009. – 326с.

В статъе презентовано психологическую парадигму аксиотехнологии подготовки будущего психолога к профессиональной деятельности. Обоснованно ключевые положения ценностно-личностного подхода, которые положены в основу психологической технологии. Раскрываются основные этапы реализации аксиотехнологии, направленной на осознание будущим специалистом системы личностных ценностей, нормативных ценностей профессиональной сферы и синергию личностной и профессиональной ценностных систем, что в процессе овладения специальностью будет способствовать развитию профессиональной идентичности студента-психолога. Доказана необходимость создания психолого-педагогических условий, с целью обеспечения взаимодетерминированности личностно-профессиональной сферы студента и активизации механизмов его профессионального самоопределения, а именно, личностной рефлексии, интериоризации, профессиональной идентичности и ценностной саморегуляции.

In the article is presented the psychological paradigm of axiological technology training of future psychologist for professional activities. Founded the main thesis of values and personal approach, which is laid in the basis of psychological technology. Reveal the main stages of axiological technology, aimed at providing the awareness of future expert system of personal values, mastering of given normative values of chosen professional field and mutual coordination of personal and professional value system in the process of mastering of profession will contribute the development of professional identity psychology student. Proved the necessity of creating psychological and pedagogical conditions that ensure mutual determination of personal and professional sphere of student and activation of mechanisms of professional self determining of future specialist, such as, personal reflexes, internalization, professional identity and self-value.

А.М. Гукова (м. Київ)

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ МІГРАНТІВ ДО УМОВ ІНОЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується поживленням міжетнічних зв'язків, а питання міграцій виступають одними з основних світових проблем в останні десятиріччя, оскільки міграційні процеси у всьому світі сягнули небувалих масштабів.

Психологічні проблеми, пов'язані з груповим членством, нерідко виникають вже в дитинстві в процесі формування етнічної ідентичності, причому найчастіше з ними стикаються діти мігрантів та груп меншин.

З моменту входження людини в нову культуру розпочинається процес вживання в неї, бо актуалізується проблема формування у дитини пристосованості до життя, від якої залежить її уміння адаптуватися до нових умов не тільки в заданих умовах, а й у